Б. ТЕНЕТА

МАРІЯКА

І

Вчора одержав від неї листа. Як чудно! Один маленький шматок паперу приніс так багато. Вона пише: «Ух, Борисе! треба було мати багато сили, щоб сісти: написати вам листа після такої бесіди, яку я зараз витримала з Галькою. Тепер ніби-то все скінчено, вона навіть очі заплющила, а у неї виникає знову що-небудь неподібне. Я вже знаю! У мене розбивається склад листа, але я зараз його виправлю. Перш за все не можна-ж так лаятись, як ви! Ми писали вам, але-ж не винні в тому, що почта така несправна, а по-друге, не винна-ж я в тому, що немає грошей на марку. Як що цей лист не передали через руки, то не знаю, як бути. Правда, не слід було-б відповідати таким листом на вашу цідулку, але мені хочеться з вами побалакати. Ви питаєте, чому ми сердилися, коли ви від'їздили. За Галю не знаю, а за зебе скажу: я не сердилася, а злилася страшенно. Чому, не буду писати, може самі коли дізнаєтесь, а як ні, то для чого виводити все на чисту воду? Для чого каламутити? Не треба каламутити старого, Борисе! Ну, от власне і все, що я хотіла написати вам! Чи гадаєте повертатися додому?».

Оце й увесь лист...

Не каламутити води! А хіба вода була коли скаламучена? Хіба вона, Маріяка, не була завжди спокійною і не поводилась зі мною, як і з усіма?—спокійно і просто. Чудно. Право чудно. А хіба з мого боку було що небудь? Хіба я казав хоч слово? Вона може ще гадає, що я сюди втік від неї?! Ха! Не каламутити води! Зовсім не до речи! Так і напишу: «Зовсім не до речи!».

Але для чого писатиму? Мені зовсім не цікаво писати їй.

Я не хочу писати їй! і не хотів кіколи.

Навіть чудно, про що я міг писати їй. І про що я писав?

Вечір.

*

Ви знаєте швидкі кримські вечори? Вони прилітають так несподівано й живуть лише півгодини і раптом зникають, замінюючись оксамитовою ніччю. Тоді вітер пролітає над проваллям, згортається в пахощі квітів і прикутий місячним промінням лежить на дні.

Вчора був дощ і річка Кара не який-небудь струмок двохвершкової глибини. Ні, вона гірський потік, що кидає каміння: намагається розірвати ненависні скелі. Збирає сили, вигинає спину і в страшному напруженні борсається в глибокому проваллі і погрозливо стогне.

Це внизу.

А на горі, тут на терасах винограду тихо, лише стиглі абрикоси хлюпаючи, падають на землю. Міндалеві дерева під місяцем здаються мертвими, кипариси думають свою думу.

Я чекаю.

Раптом дві гнучкі, темні руки обгорнули шию і сильно шарпнули вниз. Лежу на землі, бачу між зорями, що на небі дві давно знайомі зірки, правда, темні, але блискучі.

— Добрий вечір» —чую гарний, співучий голос і почуваю, що зараз засміється весело, невинно, до болю лоскотно.

Це—Кара. Як хочте—моя Кара.

— А чого ти сумний сьогодня?

Вона так завжди питає мене, бо вважає людину і не сумною лише тоді, коли вона від сміху качається по землі. Пригортається, зазирає в вічі.

— Чого? Хочеш, заспіваю?

Це велика пошана і буває це рідко, але я не хочу.

— Я не сумний, чого-б я сумував? — кажу і додаю:

— Я одержав вчора листа.

— Покажи!—наказує вона і нишпорить по кешенях. Віддаю Читає уважно, пильно, потім раптом:

— Ти не любиш її?

— Я не знаю—відповідаю щиро...

Кара дивиться, а в очах загубленість птахом б'ється...

— Ну, не будемо згадувати про неї. Добре?—питаю.

— Добре—каже вона тихо і сумно... Сидить поруч, мовчить... Та вона не може довго мовчати. Хапає за голову, тягне, цілує так міцно, ніби хоче губи прокусити. Відривається, сміється, заливається дзвінко на весь виноградник... Здається щось заховане, придушене вирвалось на волю і з радости, з молодого завзяття, як мале теля, задерши хвоста, гасає по терасах...

Вона завжди така. Коли я читаю їй свої оповідання, довгі і страшенно психологічні, вона притихає спочатку, а потім, позіхнувши декілька разів нестримано починає сміятися.

— Чого?— питаю ображено.

— Ха-ха, коли ти читаєш, у тебе ліве вухо ходить, як у зайця!

Вигинається, як кішечка, тре щокою руку... Раптово шарпнула, обгортає і летять обертом всі етюди, оповідання, нариси. Психологія замінюється на її очі. А очі у неї були на диво гарні... Сама вона стрункa, смуглява і дика. Іноді, сидячи над проваллям і обмірковуючи якусь там річ я раптом котився вниз через колючки і кущі. Підводячись, весь подряпаний, зустрічався з Каріними очима, але в них не було ні краплі каяття: лише сміх. Доводилося брати на руки, відносити до кущів акації і лишати її там.

Іноді казав, що скоро поїду. А що вона буде робити?—Вона? Не знає. Піде за когось от і все.

Просив її не приходити до мене, але часто вночі прокидався несподівано; це вона соломинкою лоскотала в носі, потім припадала до мене.

Питав: А як буде що? Нащо ти це робиш?

Сміялася: «Я люблю тебе і мені лише дев'ятнадцять літ. Відгуляю своє, піду заміж; буду пекти, варити і тебе згадувати. Тоді вже не доведеться, нікуди буде ходити. У нас строго»—каже вона і пригортається до мене...

*

— Я люблю твої круті, горді плечі. Я не знаю, які у неї плечі... Я не знаю...

— Милий, ти казав, що не будеш згадувати про неї...

— Правда, правда, але-ж у неї червоні великі руки і сильні руки. Зовсім некрасиві, негарні руки.

— А у мене гарні, темні, темні руки,—каже Кара,—ніжні, але сильні... Мої руки дуже сильні. Ти-ж любиш силу?

— У неї, ти знаєш, у неї зовсім сиві брови, такі білі і невиразні.

— А у мене гарні, тонкі, татарські брови.

— А у тебе гарні, чудово гарні, як гірська стежка, вузькі і круті брови. Я зовсім забув про неї. І навіть не пам'ятаю, які у неї очі?

— У мене чорні очі!

— Ах, я знаю, які у тебе очі, у тебе дуже темні очі, темніші і глибші, ніж гірське провалля вночі. А у неї? Я не знаю, які у неї очі. Здається сірі...

— Я не люблю сірого кольору, милий. Я не хочу, щоб ти казав про сірі очі, милий!

— Добре, я не буду казати про сірі очі, але ти знаєш, вона ніколи не дивилася на мене ласкаво, тільки, коли я їхав, вона дивилася пильно...

Вона ніколи не просила мене читать їй, як ти, але-ж вона завжди розуміла мене, хоча ми з нею мало про що говорили. Вона...

— Милий, ти казав, що не будеш балакати про неї.

— Правда, Каро... Але я піду додому...

— Що з тобою? Ти сьогодня йдеш перший.

Я іду перший? А хіба ти не хочеш вже йти?...

— Чого я так поспішаю? У мене голова болить, у мене так страшенно голова болить...

Пішов, обернувся. Стоїть, дивиться, рукою махає... Чую, що вже сміється.

«Дурна, дурна». Пішла. Співа...

*

А увечері ніби хтось прочитав сторінку з давно позабутої книги. Гарна, хороша, мила книга...

Над степом смеркало. Важко, підбиваючи шлях, йшла зі степу отара. На далекому сході хтось бавився, запалюючи сірники.

Важка хмара посувалася поволі, потроху, і вітер, придушений додолу, схилив на обрій голову, так що з-за кряжу було видно лише кучері, які крутилися легкими стовпиками і хиталися ледь-ледь. Ми поверталися зі степу... Маріяка і я.

— «Я завтра їду у Крим».

— Чого?—спитала байдуже.

— Так, діло є,—відповідаю, а очі в землю.

— Маріяко... хотів ще шось мовити, та дощ пішов, переплутав всі думки... Хододно стало... Так і не сказав тоді нічого... А от тепер цей лист.

Кажуть, ві сні бачиш те, чого бажається. Це—брехня. Я зовсім не хотів її бачити, навіть з вечора думав про те, щоб не приснилась вона мені... але не так сталося, як бажалося.

Приснився мені таки той самий вечір, та инша розмова була. Стоїть вона бліда, бліда і квітки нервово в рухах шелестять. Одвернулася, дивиться в бік.

— Маріяко!—кажу...

Глянула... руки простягає... Кидаюсь.

— Так правда? Я-ж знаю.

— Я давно чекала, що ти прийдеш,—каже... Але раптом відвернулася, пішла швидко, щезла в дощовім шумі. Кличу... Не чуть відголосу. Хапає каяття:

— І нащо я казав? Нащо? коли я її ніколи не любив!

Прокинувсь. Чудно!... І привидиться-ж таке... небажане.

*

— Прощай, Каро! Так швидко, як літній день, разгоралося наше кохання.

— Ти була занадто близька до мене. Я бачив тебе наскрізь, ніби світив рентґеном. Моя гарна, дурна Каро! Пам'ятаєшь вечори, коли я, стомлений боротьбою своїми думками, хотів відповіди від тебе,—ти-ж лікувала мене поцілунками...

— Коли в мені важкими хмарами збиралися спогади і враження і шукали виходу, ти бурею розганяла їх, не даючи їм пролитися дощем. Тобі не треба було цілувати і розпалювати мене в часи шукання...

— Каро, Каро, не треба було випивати з мене усіх сил. Ти була занадто пожадлива, ти не хотіла нічого, зовсім нічого залишити мені... Кожен раз після побачення з тобою я приходив додому розбитим. Я нічого не читав, я нічого не писав... Ти була, як буря, яка нагло приходить застелює весь обрій, все небо... Але також швидко і пролетіла ти, як пролітає ця південна буря... А потім, Каро, тобі зовсім не потрібно було мати гарних очей і тонких брів...

— І навіщо ти літніми вечорами, коли я писав, приходила і несподівано лякала пісні. Ти не розуміла, що пісня породжує любов, ти не розуміла, що кожний твій поцілунок коштував мені пісні, що кожна твоя ніч вбивала співи, бо було це занадто... Потім тобі не треба було, коли я читав свої твори, тобі не треба було так одверто позіхати... Та що там, ти сама добре знаєш, чого непотрібно було робити тобі і мені.

З такими думками іду до Кари.

— Залишся, не їдь,—каже вона...

— Чудна, Каро, ти зовсім дитина...

Як то? Вона дитина? Я в протилежному ще не переконався? Ну добре, коли я залишусь, то вона доведе мені, що я дурень.

— А коли ти повернешся?

— Гадаю, що через рік, а може й швидче...

— Ну, добре, вона чекає.

— Але гляди—додає Кара: «Не дури!».

І ми з нею прощаємось.

Я не дурю її. Я кажу щиру правду. Через рік я повернуся...

*

Тут абрикоси в кінці й груші вже є—там від ягід рясно, рясно. Гей, гей! Як то буде? Стукотить машина, з містка на місток перескакує, заховалась, зарилась в тонелі... От останній, четвертий. Вже рівно, але трава ще жовта, попалена, зсохла й гори тремтять праворуч. Літні гори, сині, покриті туманом. Там за цими горами я кинув щось, кинув щось, а що не згадаю... Не Кару... Ні. А спереду степи рівні, рівні й знайомі, близькі. А з тих гір (через степ, аж туди над Дніпром) простяглося незриме для всіх павутиння... І от їду я й, як павук, тягну за собою ще одну нитку... Як ще їхав, то віз щось із дому туди, у ці гори, а тепер з гір везу, що—не знаю... Не Кару... Ні.

Ніч і день. А увечері видко за зворотом знайомі огні. Загуркотів міст, дим забився об шкло, засичали вагони. Вдома...

Знайомих одвідати треба... До кого-ж іти? До Васі? Звичайно до Васьки... Він краще всіх знає: де, що і як. Він й посаду знайти допоможе.

А коли до нього йти, то проходити повз її вікна...

Ге! Ні... Стоп! Не підеш. Ти не підеш, чортова лялько! Овва! Її побачити схотілося? Ніби їхав сюди за для неї! Її? Дурниці! І чого-б я хотів її бачити! Я піду до Васі, а чим винен я, що вона живе коло нього? Ясно і просто. Просто і ясно. А при чому тут вона? Хіба я згадував про неї? Чудно, коли так. Ну-да. Я згадував усіх знайомих і її згадав. Чому-б і не згадати, коли вона моя знайома? Просто знайома от і край. Іду до Васьки...

II

Бачив таки її. Коли йшов до Васі, вона сиділа на вікні й писала щось. Певно свої вірші... Але я не звернув уваги й пройшов повз неї.

Чого-б я дивився у всяке вікно?

Коли сидів у Васі, вона зайшла. А в кімнаті було так душно, що у мене голова закрутилася, і вона була червона, червона... Не гарно, коли в кімнаті важке повітря... Я підвівся і відчинив вікно і коли обернувся, вона вже була чогось бліда...

— А... добрий день... Надовго приїхали?—Але потім, не чекаючи відповіди, до Васі:

— Чи немає у вас Винниченка: «Краса і сила»?

— А отам на полиці,—каже він. Немає? Та ви-ж взяли ще вчора!

— Ах, правда, вибачте,—каже вона й знов їй ніяково. Дивиться байдуже. Прощавайте!—Пішла...

Бліда трохи стала, схудла, але не змінилася майже зовсім. Така ж крижана, лише очі великі, сірі, з промінням. І як ці очі не розтоплять її і не спалять оточення?

Пішла... На сонце набігла хмарка і день посірішав.

— Ну, розкажи, як жилось у Криму.

— Що розказувати? Я писав тобі докладно... Пора йти.

— Так скоро? Ти-ж хотів про щось розпитати...

— Ні, не охота. В другий раз.

— Провести тебе?

— Ні, ні, я сам піду.

— Заходь.

— Добре.

Іду. Повертаю коло бузку, наліво її вікно. Зараз... От зараз.. Ноги зовсім не йдуть, не слухаються...

— Борисе!

Зупинився, чи кликав хто? На вікні Маріяка. Дивиться, обличчя, як завжди, серйозне, а очі сміються і перемигуються промінням...

— Про що так замислились?—питає.

— Я? Нічого. А що вона робить? Пише?

— О, що до неї, то вона нічого не робить, байдики б'є.

— А ви пишите?

— Ні!

— А що робите?

— Теж нічого.

— А вона як?

— Вона дуже розледащіла. Після роботи спочине годину, дві і йде працювати в клуб, а потім на скелі, вона що-вечора ходить на скелі... Та мабуть прийдеться кинути, бо просто не можливо: де не ступиш—пара, то на голову, то на руку станеш. Просто лихо! Навіть посидіти не можна. Вчора її, наприклад, просили оступитись з одного затишного кутка—бо це «їх» місце! Їх! От чорти! Й вона засміялася...

— Ну, прощавайте, сказав я, чогось раптом розсердившись.

— Ідіть собі.

Пішов.

А й, справді, гарно мабуть тепер на Дніпрі? Треба коли-небудь піти подихати свіжим повітрям...

І як я раніше не зібрався туди? Треба неодмінно піти...

*

Зустрів якось випадково й сказав їй, що хожу що-вечора на скелі і дивно, не бачив її ні разу.

— А-а! тягне Маріяка байдуже.

— Я ходила у степ, я на скелі давно не хожу вже...

Тепер вона ходить на скелі. Зустрічав, певніш бачив, бо не балакав і не здоровавсь, а час летів.

Осінь. Розкидала жовте волосся, розіслала килими. Ночі прозорі стали, ранком земля холодна, холодна. Павук плете павутиння між голими віттями, вітер голодний, злий сичить по кущах, а Дніпро синій, темний. Справжня осінь, ясна, кришталева.

Ніхто вже не ходить сюди у цей парк, лише я та Маріяка. І між нами теж ця прозора осінь, павутиння незриме струною... Тягне воно. притягує нас з двох кінців міста сюди в парк... Я не пручаюсь. А Маріяка хоче розірвати, видно, змагається міцно... Я знаю чого...

Але-ж ми повинні зустрітися. Як то буде? Знаю. Треба байдуже всміхнутися і сказати:

— Давно вже не хожу я сюди і ніяк не гадав зустріти вас тут. А от вийшов випадково і зустрів.

Вона знатиме, що я неправду кажу, але буде мені вдячна.

Сижу, мрію .. Голос:

— Добрий день!

Вона! Схилилась, дивиться пильно і голову по своєму звичаю в бік, потім підходить, бере за руку, підводить угору...

— Діждався?

Обгортає і цілує кріпко, міцно. Рвучко повертається і йде.

— Почекай!

Іде швидко, сходить на доріжку, щезає. Схоплююсь, біжу—вже не видко її. Натикаюсь на якусь юрбу. Питаю. Ніхто не бачив... Біжу далі Кличу.

Тиша. Лише вітер шумить в кущах і пісок рипить під ногою.

На другий вечір вона не прийшла. Вже засвітились ліхтарі у місті. Пішов до Васі... На вікні Маріяка.

— Добрий вечір.

— Добрий—всміхнулась.

— Чи не зможу побачити її завтра ввечері там на скелях? Мені треба з нею побалакати. Конче потрібно. Необхідно...

— Навіть необхідно,—каже вона насмішкувато, розтягуючи слова.

— А мені немає про що з вами балакати.

Вона просить мене викреслити це з голови. То було просто так. Гарний вечір і настрій. Жарт.

Держусь за дерево і почуваю, як пальці ріжуть кору.

Але-ж вона цілувала мене?

Ну, то що-ж? Почім я знаю, що лише мене одного цілувала вона? А як що ні? Мало кого вона не цілувала, так ото кожен і мусить щось взяти собі в голову? Хе! Вона вільна сама собі. Схотіла—поцілувала, а зараз не хоче і балакати зі мною. А потім я-ж скоро їду у Крим до якоїсь Кари,—це, звичайно, їй зовсім байдуже: чи Кара, чи дві Кари, але-ж вона бажає мені всього кращого і таке инше.

Я не слухаю до кінця, повертаюся і біжу до Васі.

— Ідіот чортів.

— Невже в його тупій голові немає ані краплі розуму. Невже він такий йолоп, що нічого не бачe і не розуміє. Га?

— В чому річ? Він таки зовсім не розуміє мене! Чого я так раптом накинувсь на його?

Ах, правда, я й забув, що маю діло з моїм надзвичайним, чудовим Васею. Але-ж, яке він має право розказувати всім про мої особисті справи. Хіба я казав йому, що їду до Криму? Хіба я казав йому що-небудь особливе про Кару?

О, він цього не каже, але-ж він має голову, щоб робити висновки і потім він не розуміє, чого я хвилююся, чого я ховаюся з своїм коханням до Кари навіть від його?

Він, що має право робити висновки! Кувалда чортова! І розказувати про це всім!

— Кому?—питає Василь.

— Маріянці, наприклад!

— А-а!—то вона-ж сама розпитувала, вона останніми часами дуже цікавиться тобою. Я з тобою приятель і з нею приятель. Ну, чому-б і не погомоніти про твоє щастя? Чудно навіть.

А, куряча твоя голова, кричу я. Я ніколи не любив Кари, вона пуста, дурна дівчина. Розумієш? А потім я не їду у Крим. Мені там немає чого робити. Мені таки зовсім немає чого туди їхати. Я прошу тебе не бути агентом у де-кого. Так, так, у де-кого, от і все.

— Ну, ну!—каже він і сміється.—Невже я гадаю, що вона порозказує. Він скаже, щоб вона нікому нічого не казала. Даремно я так хвилююся. Він знає, кому що можна казати. Він не такий дурень, за якого я його маю, чорт побери! Він розуміє... Хе, хе!

— Він розуміє?! О, він розуміє?! Я прошу його нічого не казати їй. Я сам з нею побалакаю; мені посередників не потрібно.

Грюкаю дверима, вибігаю майже і повертаю по дорозі, що в степ. От вже казарми, а далі за радіо-станцією й він...

— Чекайте, чую голос. Обертаюсь і ледве не падаю від здивування. Маріяка.

— Ух, і біжите-ж ви! Ходімте далі, ви-ж у степ?

— Так! У степ.

— Ну й я піду з вами... Можна?

— Можна.

— Гарний вечір... Зорі.

Я люблю зорі, я не можу жити без зір. Коли їх вкривають хмари, мені стає сумно,—каже Маріяка:

— А тобі, милий?—Здрігую. Вона-ж, сміючись, дивиться і простягає руки.

— Я чула вашу розмову. Ах, які ви обидва дурні! Страшенно дурні.

Вона чисто така, якою я бачив тоді її, ві сні, але зараз вона вже не вічне. Зірвати хапаю її, цілую в уха, очі, брови... Гей, ге-ей. Молотом, паровою машиною гатить серце по ребрах, силкуючись вирватися... Заніміла, лише очі з-під довгих вій дивляться жваво, весело.

І враз хмарка, така ясна і хитра хмарка.

— А що то за Кара?

— Дівчина одна. Я не люблю її.

— Не любиш? Ну й добре.

— А чому не спитаєш, чи любив чи ні?—кажу я і мені чогось стає боляче. Чи тому, що вона не розпитує, не цікавиться?

— Ну, то вже не моє діло, каже вона і додає: і тобі немає ніякого діла, чи любила я кого чи ні. Зовсім. Абсолютно.

Правда, правда. Я-ж забув, що це Маріяка... Справді, яке мені діло, чи любила вона кого чи ні? Як що я схочу, то можу поцілувати її в плече і сюди... і сюди... Правда?

Вона була збентежена.

Може через те, що вона була така збентежена, я міг цілі дні дивитися їй в вічі. Ми-ж часто ходили у степ. Схиляться вітри над яром, хмари розкидають руки над обрієм і тихо, тихо злітає вечір... Жовта осінь, жарка.

— Хо,—нахиляється Маріяка:—Я бачу, ти зовсім згорів.—Потім: «Маестро, я дозволяю вам скинути сорочку»!

Скидаю, повертаюсь до сонця.

— Хороше. Підсовуюсь, тягну руку, другу.

— Ну-ну,—застерігає вона... «Сиди собі. Читай»!

Иноді не бачились днями, тижнями і побачити її було неможливо. Заходив до неї, шукав по знайомих місцях. Немає ніде. Коли-ж зустрічав випадково, чув заяву:

— Ти мені страшенно набрид. Я не хочу тебе бачити!

Потім якось знаходив вдома цідулку: «Борисе, як почуваєте себе? Залиште завтра вдома книжку. Зайду о 8 г. вечора».—М. І внизу приміткa: «Я весь час зла страшенно і ти не сердься».—Все це значило, що завтра підемо куди небудь. Але чому завтра, коли я хочу сьогодня? Я зовсім забув: у мене завтра діло, дуже важлива справа і рівно о восьмій... Залишаю записку. «Іду до Н, прийду години о 12-тій. Книжка на столі».

На завтра о пів на восьму вихожу, вертаюся о 9-тій. Відчиняю двері і від здивування німію. Коло столу Маріяка читає мої зшитки.

— Що це за мода читать чужі рукописи без дозволу?

— А що-ж, скажи, будь ласка, робила-б я до 12 години.

— А, і тільки. Аби час минув, а само по собі тобі не цікаво?

— Зовсім не цікаво,—каже вона.

Починаю злитися і питаю:

— Чого я не міг тебе бачити цілих десять день?

— Не хотіла я тебе бачити.

— А тепер хочеш?

— Хочу.

— Так може я не хочу!

— А мені яке діло? Можеш робити, що хочеш. Я не буду перешкоджати тобі і сидітиму мовчки.

Залазить на ліжко, підбирає ноги і мовчить.

Читаю. П'ять хвилин, десять, пів години... Мовчить.

— От іроде,—думаю,—почекай же.

Читаю ще хвилин десять. Озираюсь—її немає. Втікла!.. А місяць так гарно світить... бере жаль. Піду до скель... Іду по вулиці, завертаю до Дніпра. Сідаю і слухаю, як шелестить він десь далеко внизу під ногами. Дивлюся на вогні, що лягли над мостом і над берегом тим. Ніч ясна і холодна. Ех, скоро зіма, вже одної сорочки мало проходить свіжий вітер крізь неї.

Але мені хороше, зовсім хороше!

Хіба я й сам не можу посидіти? Все рівно через пів години час лягати, бо завтра рано на працю. Встаю і кажу сам собі:

— Ну, да, звичайно!

Несподівано з-під скель чути сміх і гола рука хапає за ногу.

— Де була?

— Купалася.

— От, дурна! Вже осінь і холодно.

— Ет, що там! ходім купатися. Вода тепла.

— Ну що зробиш? Іду. Роздягаюсь, А Маріяка десь щезла... Чую пливе.

— Ау! Ух як холодно. Сміється.

— Пливи до мене!—кличу.

— Ро-о-зумний який!--лунає над водою її насмішкуватий, ваблючий голос, на чорній воді голова підпливає, клацає зубами.

— Ну, вилазьмо. Я змерзла, як цуцик!

Видряпалися на самий верх скелі. Б'є одинадцять, дванадцять, година, дві, три, і лише, коли сходить сонце і почали приставати перші дуби, я йду просто на роботу. Іду злий, неспокійний, незадоволений.

Маріяка—спокійна. Дивиться через свої довгі вії і каже:

— А все-ж таки ти чудний, страшенно чудний!

Чому вона каже так?

Чи не тому, що я маю сміливість трошки цілувати її і все.

*

Буйно бентежиться вітер, кидає хмари на море. А від самого моря аж за обрій—бір. Столітні сосни стали гнучкою стіною—вона дзвенить і хилиться, а просіка вузька, на два кроки—рівна, як промінь....

Я стою коло скель по груди в воді і дивлюся. Буря виє, набігає бурун, вкриває, перескакує через голову—в небі—гомін. І раптом все стихає... небо ясніє, виринає місяць і ллє біле молоко на бір і на море.

Почуваю нудьгу, в грудях немає чим дихати, кров стукає так в голові, ніби там ходить потяг..... На доріжку виходить вона—Маріяка. Простоволоса, дика, стрункa, без одежі,—очі зелені і в них відбиваються ясно червоні стовбури сосен... Бачить мене—сміється... Не сміється, а зуби скалить.

Ех, що там! Посуваюсь все ближче, а сам пригинаюсь, щоб не видко було, що підхожу, а ніч ясна. Натягнув хтось струни межи мною і нею...

Зриваюсь з диким несамовитим завиванням. Вітер свистить і пісок злобно дзвенить під ногою і летить шматками. Вона здрігує і хитаючись з боку на бік, як бігають всі жінки, нахиляється—летить. Волосся, як крила— от, от— хватаю за руку, потім за шию, але вона, як гадюка, випроступується. Руки пробігають по тілу і хапають повітря, а вона щезає і лише сміх жагучий такий, ясний, закликуючий розбивається об сосни і тане. . . . . .

Такою часто-густо ввечері ввижається вона мені. Хочеться взяти її і поламати надвоє. Хочеться, щоб вона цілувала мене, як Кара.

Яка Кара? Сама звичайна самичка... Хочу, щоб була моєю. Моєю тільки і більш нічиєю. Почуваю, як скаженію і все.. Менше починаю собою володіть. Підвожусь і кажу сам собі:

— Я хочу, щоб вона була моєю!

*

Вчора бачив її з якимсь чудаком і сьогодня балакав з нею про це.

— Бачиш,—казала вона—й ти такий же як і всі. Погляду тебе на нас, на жінок, такий, як у всіх. Власність! Ви хочете власности! Як тільки взнаєте, що вас люблять, зараз же: «моя» та й ще «вся моя», ані краплі нікому, навіть нічому... Ти не знаєш, як часто доводиться, зустрічати серед наших партійців ще більш свиней, ніж ти... Не сердься. Це-ж свиняче відношення?

Дивиться, питає, очі суворі, суворі і в них почувається мука.

— Свиняче,—відповідаю.

— От бачиш, ти хоч свідомий, а інші так просто кажуть: що-ж, зараз можлива лише така сім'я. Що сім'я! От, гадають, що я не живу ні з ким через те, що не хочу звязуватися дітьми! Яка дурниця. Я люблю дітей, і коли-б... я-б мала їх десяток. Не менше!—Сміється, з очей посипалися проміння.

— Я-б їх якось пристроїла, вмісті-б жила... Та й можна не мати їх... Не те... Все не те... Чи зміг би ти, щоб і добре ти жив, що-б все було в тебе, а ти був би раб. Певно ні... Так я... От знайду такого, хто не власник що-до жінок. Полюблю—то й побачимо... Я не хочу бути чиєюсь там власністю. Я не хочу бути квочкою. А так... хіба що зігнуся, або поламаюся, милий, не допомагай мені сгинатися!

А вечір був гарний, а я не хотів, щоб вона пішла од мене. Вона-ж збиралась кудись в театр. Може-б і мені піти з нею?

Ні, вона піде сьогодня сама. Я намагався.

Ні, очі стали суворі, жорстоко-холодні:

— Ти набрид мені. Що за звичка! Я-ж ніколи тебе не перешкоджаю, як що хочеш ти бути сам.

Одвернулась, пішла. Навіть не умовились, коли побачимось.

*

На другий день прийшла. Був брухливий вечір. Хтось скакав огненним конем і махав бичем над обрієм. Надходила гроза, але ми пішли, як і завжди, у степ, не даремно-ж вона була селянка. Це мабуть остання гроза. Тепер же почнеться осінній нудний дощ, заплачуть мутно вікна, буде якось тоскно...

Чорний вітер люто накинувсь на голу землю... Відриває шматками цілі скиби і розносить по степу. Иноді важко йти проти вітру...

Маріяка виставила груди вперед, зігнулася трохи і, розкривши обійма, співала.

— Що ти співаєш,—спитав.

— Так, своє. Як иноді співа, самоїд: «от везу барина і він дасть мені грошей на водку. А я люблю тебе і бурю і скоро поїду».

Вона стала, обгорнула мене рукою за плечі, перекрутилась на місті і засміяласа. Вона завжди сміялася не до речи...

— Чого ти? Куди ти їдеш? І зі мною тобі не жаль розлучатися.

— Ні, не жаль! Ех, як гарно вітер гуде. Давай бігти?

Ми побігли... Маріяка біжить спереду, хустка в руці, а волосся, як грива, розпустилося. Вітер скажено цілує її постать... Пригортає.

Згадався мені бір і море і вона, Маріяка... Зірвавсь, переміг вітер, обернулась, всміхнулась, як там, і полетіла. Біжу мовчки, зуби сціпив, почуваю—горять вуха. Вона повертає з кряжу в балочку. От зачепилась за щось... впала. Добіг, хватаю... Підняв і поніс, притулив до себе, вдивляюсь в обличчя, очі чудні, чудні, темні, чекаючі... Продираюсь крізь кущі, куди й сам не знаю. Застогнала вона... обхопила рукою шию, припала. Цілує так, ніби весь світ хижим звірем хоче випити з мене всю міць... Очі вкрили весь обрій... чудні такі, темні—таємні. Далі трохи просторніше стало, але дихати нічим... Шия білим блиснула, темні плечі, круті і почув, як коло щоки почали танути гнучкі, тверді груди...

Коли прочумався, світ був звичайний.

Повертались додому, як завжди, пізно. Попрощались, як завжди, на розі Івановської і Ленінської і пішли, як завжди, різно. Я собі, вона собі. Але, коли я вже вдома влазив у вікно, то почув, що чогось немає в мені. Ніби якась буря влетіла у сад і розбила там усе, розігнала.....

Коли засипав я, згадав, що умовивсь побачитись з нею завтра. Позіхнув солодко, перевевернувся на другий бік і в голові минула думка, що тепер вона вже моя!

*

Знов казав їй, що хочу жити вкупі.

Тепер не сміялася, а казала серйозно.

— «От ти знов! Ще й вкупі. Мені вдома краще, кімната моя куди більше від твоєї. Як би ти ще був хворий, ато... Ти просто цілий день хочеш бути зі мною.

— Я хочу завжди бути з тобою!

— Оттаке. Знов своєї! Казка про білого бичка! Ні, це неможливо. Перше, того, що я їду до Київа, а по-друге, що не хочу завжди бути з тобою. Ти гарний лише в малих дозах .. як тютюн. Важко одвикати буде. Стій, стій! Ти вже хочеш сказати: «нащо-ж одвикати»? А я кажу: «нащо звикати?».

— Нащо ж це крутимо ми!

— Не хочеш, кинь!—сміється: «у тебе зараз очі такі мутні і вохкі. Погані очі. Фу! Не-хо-ро-шо»!

А у самої очі світяться... Хапаю, але виривається. Вже надворі. Зазирає у вікно і кричить:

— У тебе очі вохкі, темні, погані!

— А у тебе світяться—відповідаю.

— Того я і втікла! А ти думав... Дурний! Того й їду!—Зразу стає якось не по собі і вчора казала те-ж саме, та я гадав, що шуткує, але зараз каже вже правду:

— Їдеш? Заходь у кімнату. Годі пустувати!

— А не будеш займати?

— Ні!

— Заходить, сідає:

— Їду і їду завтра.

— Неправда.

— Ні, правда, вже й командировка є.

Витягає. Читаю. Справді. Нічого не розумію. Голова моя, певно, зовсім дурна стала. В чому річ?

— А що-ж вчора... Чи ти не любиш мене?

Ні, вона любить мене, але-ж чого-б вона через мене кидала свої власні справи? Вона-ж може зі мною листуватися. Потім ми-ж будемо бачитись: вона буде наїздити сюди. Їй самій, сказати правду, неохота їхати від мене, але тим швидче вона примусить себе...

Хіба-б вона инакше поважала себе, хіба я поважав би її?

Бачу, що каже щиро, бачу, що не переконати. Повстає чогось мутна злість.

— Ну що-ж, їдь собі, а я поїду у Крим.

Але вона байдужа, потім починає сміятися, сміятися, сміятися:

— Я знаю твої думки! Ах, який ти дурний... Я прошу тебе їхати у Крим..—а далі вже похмуро трохи:

— Дивися, Борисе! я з розбитих чашок не п'ю!

Ясно. Але хто її просить, або буде просити? Хай вона не боїться! У мене теж є свої погляди: коли я п'ю з чашки, то чашка мусить бути моєю! Я викрикую нарочито голосно.

Тоді вона хитає головою і каже:

— Який ти паскудний власник! Ну добре, ти-ж зможеш теж переїхати до Київа?

Але в мені прокидається пиха:

— Ні, я не поїду за тобою хвостом, як що ти не хочеш бути зі мною. Я ніколи не зроблю цього! Вирішено: я їду у Крим. Зараз же піду влаштую це!

Маріяка затихла, сидить, якось зігнулася чудно:

— Як хочеш, твоє діло.

Розлучилися холодно. Коли протягувала руку, спитала:

— Так значить точка?

Що відповів я, не знаю. Пам ятаю, що в грудях боліло, і день був темний, хоч і сонце світило...

III

Через тонель проскочив потяг. Зараз коло печер і скель майне і приїдемо... Вокзал, трамвай, пристань, південна сторона. Поспішаю. Що сталося за цей час? Іду повз батареї над морем Ще три верстви й Кара.

Лізу по твердій стежці. От поворотка над прірвою: тут Кара той рік вперше співом мене зацікавила. Тополі. Тут я цілував її в-останнє. Ті-ж гори, те-ж небо... той же схил з виноградом.

Де-ж Кара? Зараз буде міндалеве дерево і Карина хата. Вже видко... Хто це надворі?.. Кара! Ні, це мати її:

— Селям алейкум!—кажу. «Де Кара?».

Мовчить, лише очі щось кажуть: «Кара... немає Кари».

Почуваю щось гостре під серцем.

— Де Кара?—кричу вже злісно.

— Немає.

— Вмерла чи що?—грубо, дико.

— Як вмірала, просила оце передати.

Повертається, йде до хати.

Іду, сідаю на камінь... А сонце палить палить, безжалісно так, як літом... перед очима мухи літають.

Повернулась стара: «От візьми». До рук щось поклала.

Глянув: чорне, мертве волосся.

*

Хожу по вулицях, слухаю гомін натовпу, а вночі йду до моря і слухаю його пісень.

Иноді зус річаю Кару, тоді біжу наздогін, але, наздогнавши, бачу, що помилився...

А вночі сниться Кара і Маріяка в одному тілі. Я нікого не любитиму так, як цю жінку. Та не довго вона була зі мною...

*

Виїздю в море, натягаю вітрила, прямую на обрій, але він тікає; і скільки не силкуюся наздогнати його—він відходить все далі й далі. Я страшенно люблю бурю. Я йду назустріч вітрам і гойдаюся на піні...

Я рибальчу. Кожен день з нашого осередку виїздить сотня човнів. Кожну осінь на морі гинуть товариші, але мені не щастить; два рази розбивало мій човен, два рази мене витягали непритомним.

Кажуть, хто бачив море в осінню грозу, кому глянуло в вічі воно, той забуває жінок і починає кохатися в ньому... той не може вже кинути його.

Осінь зараз... ніч... Веслом зачіпаю я хвилі і вони рокотять і йдуть рядами за обрій...

За кожним ударом світиться море.

За кожним помахом загоряються вогники.

Я почуваю, що море мене полонило.

Правда, кому воно глянуло в вічі, той вже не піде від нього...

Немає Маріяки, немає Кари...

Ллише я і море...

*

Шинок. Чути лайку і вереск жіночий...

Ні! Знов мене тягне туди, де праця, де люди...

Далі від моря, бо воно сковує сили...

Десь за кряжем—місто.

Там ніхто нами не цікавиться—цікавляться спекулянти нашою рибою. І все.

А вчора випадково прочитав торішню газету: нею було вкрито стола у мого сусіда. Перший раз за два роки!

Лист. З Київа.

— Випадково взнала вашу адресу. В Київі зустріла Васю і він каже, що ви пишете якісь скажені листи про Море з великої літери. Я страшенно зайнята роботою, а ви залізли у якусь дірку і зимували. Чи пишете що?—Маріяка.

А внизу ледве видко, дрібненько, дрібненько:

— Милий, я за тобою скучила... ти вже не власник... Вася каже, що море тебе відучило... М.

Лист. Як промінь, як з того світу вістка в могилу.

*

Гей! Що там! Море більше не має отрути!

Дивлюсь з степу ясним вітром. Там вже снігами все вкрито. Там лежить він рівний, рівний... там чекає робота...

Сміюсь. Хапаю речі, запихаю в кошик...

Гей... гей!

І як я раніш не додумався їхати? І що я робив у цій дірі? Хо, хо! Чорт побери! Розпустив нюні, розкис...

Наплювать на все тепер.

А жаль моря. Воно таке гарне, гарне. Суворе. Ще раз поїду в море!

Переодягаюсь, біжу...

— Що це ти! Хто-ж сьогодня поїде з тобою? такий вітер!—кажуть мені.

— Сам їду!

— Чого ти так сяєш? Гроші одержав!

— Вгадай?

— Чорт тебе знає, чого радієш, йолопе!—кажуть мені з заздрістю.

— Мабуть збожеволів.

Їду... Підкидує, б'є. Це воно сердиться, що вирвався я з-під його влади...

Ех море, море! Дурне, велике море! Ну спробуй, не цілуй скажено скель, не примушуй їх гомоніти з тобою, не будь власником і скелі самі присунуться до тебе. Так! Дурне, велике море, я їду завтра. Хо, хо! Я їду завтра.

*

Знов стукотять вагони. Знов огні вночі по степах.

Знов вільно і мирно дихає степовий день. Над вечір рожевіють хмарні провалля. Потяг вистукує: «Кома, кома».

Летить, зриває сніг слідом за вітром.

Ми виїхали з «Межевої», а яка буде далі не знаю...

К. 581/7
К. 581/7
416(29)

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

МІСЯЧНИК

1925
5/VI а/к
1934

11-12

ХАРКІВ 1924

ЗМІСТ

Стор.

О. Слісаренко—Байда. Поезії. 1
О. Донченко—На весні. Поезії. 3
Ю. Будяк—Марина Копачівна. 4
В. Мисик—У степах шумних. Поезії 26
О. Конторин—Зоряний вечір. Поезії 26
А. Любченко—З темного передпокою. 27
П. Филипович—Місяць срібний... Балада. Поезії 36
В. Яблуненко—Лягаючи спати. Поезії. 37
Б. Тенета—Маріяка 38
В. Дудар—Хутір занедбаний. Поезії 52
М. Горовий—Дорога. Поезії 53
Т. Підхмарний—Донбас. Уривок з поеми 53
А. Шмигельський—Сини. Поезії 55
О. Копиленко—Христя 56
В. Сосюра—Дві. Поема. 62
В. Атаманюк—У Коломиї. 63
Горацій Траубель—Народ господар життя. Перекл. І. Кулик . 64

А. Буценко—За п'ять років 68
М. Мотузка—З організаційної науки ленінізму 72
К. Галкін—За царськими мурами 86
С. Уманський—Північно-Американські Сполучені Штати. 108

Л. Каплан—Наука про харчування 124
В. Бушуєв—Дніпрове поріжжя в археологічному відношенні 140
Інж. В. Данилевський—Хемізація війни 153
М. Семенко—До постановки питання про застосування ленінізму на 3-му фронті 169

І. Крушельницький—Драматурги німецької модерни останніх літ 202
Гн. Хоткевич—Тарас Бульба. 211

Г. Петренко—Замість міжнароднього огляду. 239

С. Розентул—Економічний огляд. 245

Хроніка 262

Бібліографія 292